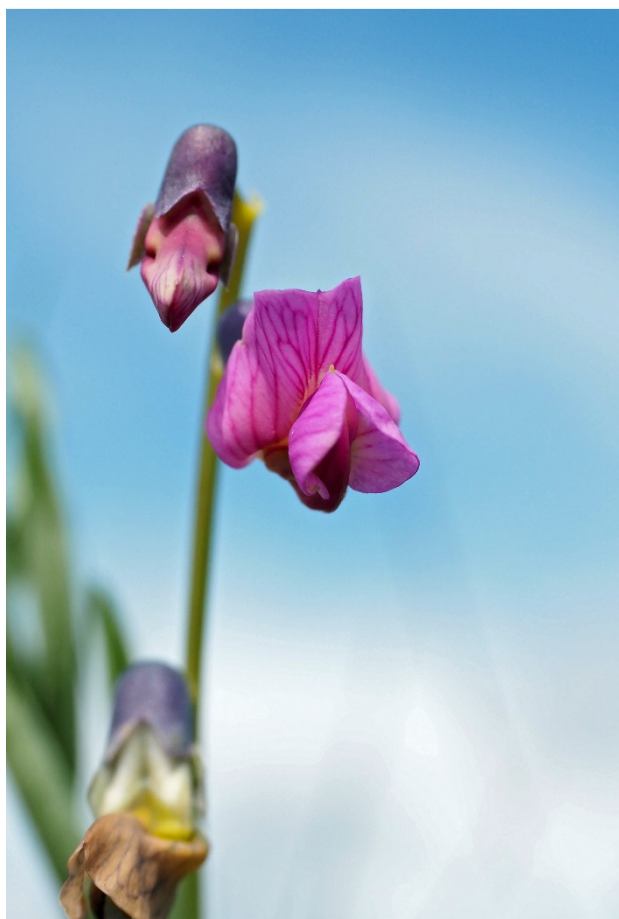

Advies Knollathyrus gemeente Borger-Odoorn

Juli 2018

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding	blz. 3
2. Huidige situatie Knollathyrus	blz. 4
3. Bedreigingen van de Knollathyrus in Borger-Odoorn	blz. 5
4. Adviezen met betrekking tot Knollathyrus	blz. 7
4.1 Veiligstellen bestaande groeiplaats tijdens wegwerkzaamheden	blz. 7
4.2 Aanbevelingen voor het beheer	blz. 7
4.3 Bufferstroken	blz. 8
4.4 Verdere verspreiding Knollathyrus in de gemeente	blz. 9
4.5 Communicatie	blz. 10
5. Vervolg	blz. 11
<i>Bronnen</i>	<i>blz. 12</i>
<i>Bijlage 1 - Deelnemers natuurwerkplaats</i>	<i>blz. 13</i>

1. Inleiding

Het samenwerkingsverband Heel Drenthe Zoemt heeft Drentse bestuurders en overheden gevraagd om ambassadeur te worden voor een boerenlandsoort. Hoe meer enthousiaste ambassadeurs in Drenthe, hoe groter de aandacht voor de noodzakelijke versterking van biodiversiteit op het Drentse platteland.

In februari 2018 is de gemeente Borger-Odoorn in dit kader ambassadeur geworden voor de Knollathyrus. Deze zeldzame plantensoort komt in Drenthe bijna alleen in de bermen in de omgeving van Ees en Eesergroen voor. Juist omdat de Knollathyrus zo zeldzaam is, wil de gemeente zich voor deze soort gaan inzetten.

Om de gemeente daarbij de helpende hand te bieden hebben de Natuur en Milieufederatie Drenthe en Landschapsbeheer Drenthe op 17 mei 2018 een natuurwerkplaats over de Knollathyrus georganiseerd. Tijdens deze middag hebben we samen met de gemeente, provincie, natuurorganisaties, betrokken bewoners, grondgebruikers en deskundigen besproken hoe de gemeente de bestaande groeiplaatsen kan veiligstellen en op welke wijze verbetering van het beheer mogelijk is. Ook hebben we bekeken of er kansen zijn voor verdere verspreiding van de Knollathyrus binnen de gemeente Borger-Odoorn.

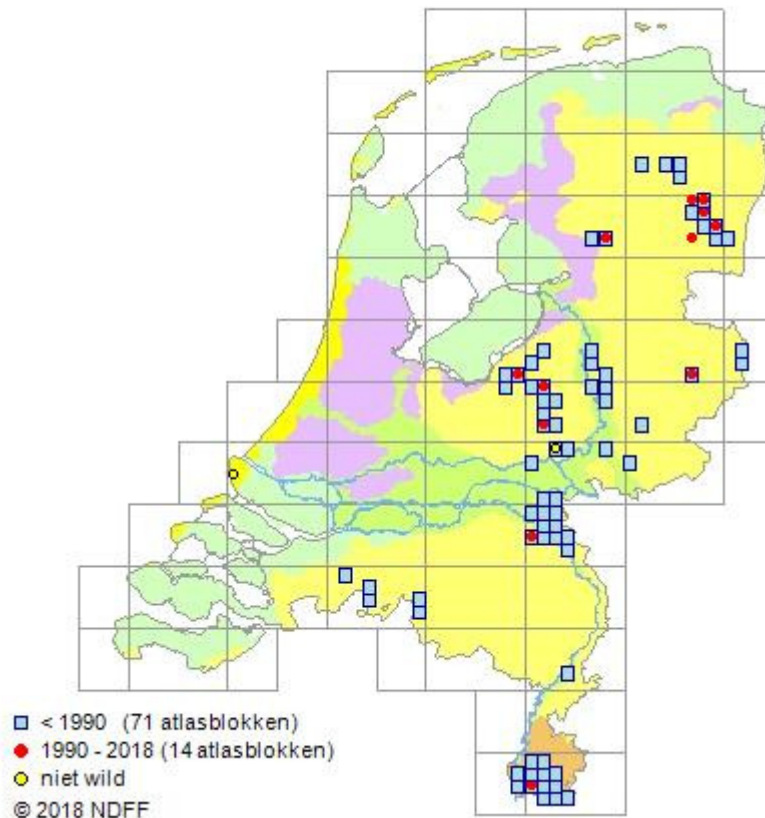
De resultaten van de natuurwerkplaats hebben we in dit advies verwoord. Het zou mooi zijn als dit bijdraagt aan behoud en versterking van de Knollathyrus op de bestaande groeiplaatsen en als deze soort straks op meer geschikte plaatsen in bermen van de gemeente Borger-Odoorn bloeit.

2. Huidige situatie Knollathyrus

De Knollathyrus is in Nederland een zeer zeldzame plantensoort die hoge eisen aan zijn milieu stelt en thuishoort in schrale graslanden, soortenrijke heidevelden, lichte loofbosjes en bosranden. De plant komt alleen voor op plekken waar leem in de bodem aanwezig is. Sinds 1990 is de Knollathyrus in Nederland sterk achteruitgegaan (zie figuur 1).

Figuur 1 Voorkomen Knollathyrus in Nederland

Vroeger kwam de Knollathyrus in Drenthe veel voor in overgang van bos naar heide. Tegenwoordig is de Knollathyrus in Drenthe alleen nog te vinden in twee schrale bermen op de Hondsrug (Middenweg Eesergroen en Parochieweg nabij Emmen) en op de Havelterberg. In beide gebieden zit keileem vlak aan de oppervlakte.

Buiten Drenthe is de Knollathyrus vrijwel uitgestorven, op enkele plekjes op de Veluwe en één in Noord-Brabant na.

3. Bedreigingen van de Knollathyrus in Borger-Odoorn

Stichting Science4Nature doet onderzoek naar de vitaliteit van de Knollathyrus in Drenthe (S.H. Luijten en J.B.G. Oostermeijer, 2018). In Borger-Odoorn komt de Knollathyrus voor in de bermen en de greppel langs de Middenweg (zie kaart 1). Aan de noordzijde van de weg staan de meeste planten en is de Knollathyrus het mooist ontwikkeld; in de berm aan de zuidzijde komt de Knollathyrus minder voor.

Kaart 1 Locatie berm met Knollathyrus langs Middenweg

De Middenweg bevindt zich middenin landbouwgebied, waardoor er sprake is van de inwaai van meststoffen. Dit leidt tot verzuivering van de berm, wat onder meer zichtbaar is in de groei van brandnetels in de berm en de aangrenzende greppel. Voor de Knollathyrus, een soort van schrale bermen, vormt de verrijking door stikstof een bedreiging.

Een andere bedreiging vormt de beperkte genetische diversiteit van de Knollathyrus langs de Middenweg. De Knollathyrus kan zich voortplanten via zaden en via uitlopers (klonen). Uit het onderzoek van Science4Nature blijkt dat de planten langs de Middenweg bestaan uit een beperkt aantal individuen. Dat wil zeggen dat de plant zich hier vooral via uitlopers heeft uitgebreid en de genetische diversiteit dus beperkt is.

Dat maakt de populatie kwetsbaar voor inteelt. Er vindt wel bestuiving door hommels plaats maar doordat er vooral sprake is van zelfbestuiving, ontwikkelen zich maar weinig peulen. Ook is een deel van de zaden in de peulen slecht ontwikkeld. De dichtstbijzijnde andere populatie bevindt zich op 12 kilometer afstand langs de Parochieweg bij Emmen. Deze afstand is voor hommels te groot om te overbruggen.

Tenslotte is het huidige beheer niet optimaal voor de Knollathyrus. In principe bestaat het beheer van de gemeente uit een keer maaien na half september. Maar de boeren klepelen de berm en aan beide zijden van de weg al eerder in het jaar op eigen initiatief. Doordat ook tijdens de bloeiperiode wordt gemaaid, kunnen geen zaden gevormd worden. Verder blijft het maaisel liggen, wat bijdraagt aan verruiging van de berm.

4. Adviezen met betrekking tot Knollathyrus

4.1 Veiligstellen bestaande groeiplaats tijdens wegwerkzaamheden

Op korte termijn voert de gemeente groot onderhoud uit aan de Middenweg. Het is de bedoeling dat daarbij ook een uitwijkplaats wordt gerealiseerd. Om de groeiplaats van de Knollathyrus tijdens de wegwerkzaamheden veilig te stellen, is tijdens de natuurwerkplaats voor de gemeente het volgende advies geformuleerd:

- Handhaaf de elementverharding (klinkers). Bij beton vindt afstroming naar de berm plaats, waardoor de berm te nat wordt voor de Knollathyrus.
- Zorg voor een puinbed als fundering.
- Leg geen uitwijkplaats aan binnen 20 meter van de groeiplaats van de Knollathyrus.
- Het is van belang de groeiplaatsen tijdens de werkzaamheden niet te betreden. Sluit deze gedeelten van de berm aan de noord- en zuidzijde met hekken af.
- Vanuit de weg is de eerste 80 cm aan beide zijden vrij te bewerken.

Bermen:

- Blijf van de berm aan de noordkant af!
- De berm aan de zuidzijde kan worden opgehoogd. Er moet dan eerst worden gemaaid. Vervolgens dient de zode voorzichtig te worden losgemaakt. Dan kan de berm worden opgehoogd met lemig zand (pH 5,5 – 6,5). Voorkom dat een afsluitende laag ontstaat. Zaai de berm niet in.

4.2 Aanbevelingen voor het beheer

Omdat de bermen langs de Middenweg op dit moment verruigd zijn en er sprake is van inwaai van meststoffen, is het advies om de bermen voorlopig twee keer per jaar te maaien:

1^e maaibeurt half juli na de eerste zaadzetting

2^e maaibeurt half oktober

Voor de vershraling is het van groot belang dat het maaisel wordt afgevoerd. Na ongeveer 3 jaar zijn de bermen waarschijnlijk voldoende vershraald en kan de eerste maaibeurt vervallen. Het beheer kan dan beperkt blijven tot een keer maaien en afvoeren half oktober. Door het late maaitijdstip kan de berm kort en strooiselarm de winter in, waardoor de Knollathyrus zich in het voorjaar beter kan ontwikkelen en goed in bloei kan komen en zaad kan zetten.

In principe is ook een optie dat het maaibeheer vervangen wordt door beheer door schapen. Als de berm verschaald is, is het voldoende wanneer er een keer per jaar half oktober begrazing door schapen plaatsvindt.

De greppel aan de noordzijde van de Middenweg kan half juli handmatig met een bosmaaier uit gemaaid worden.

4.3 Bufferstroken

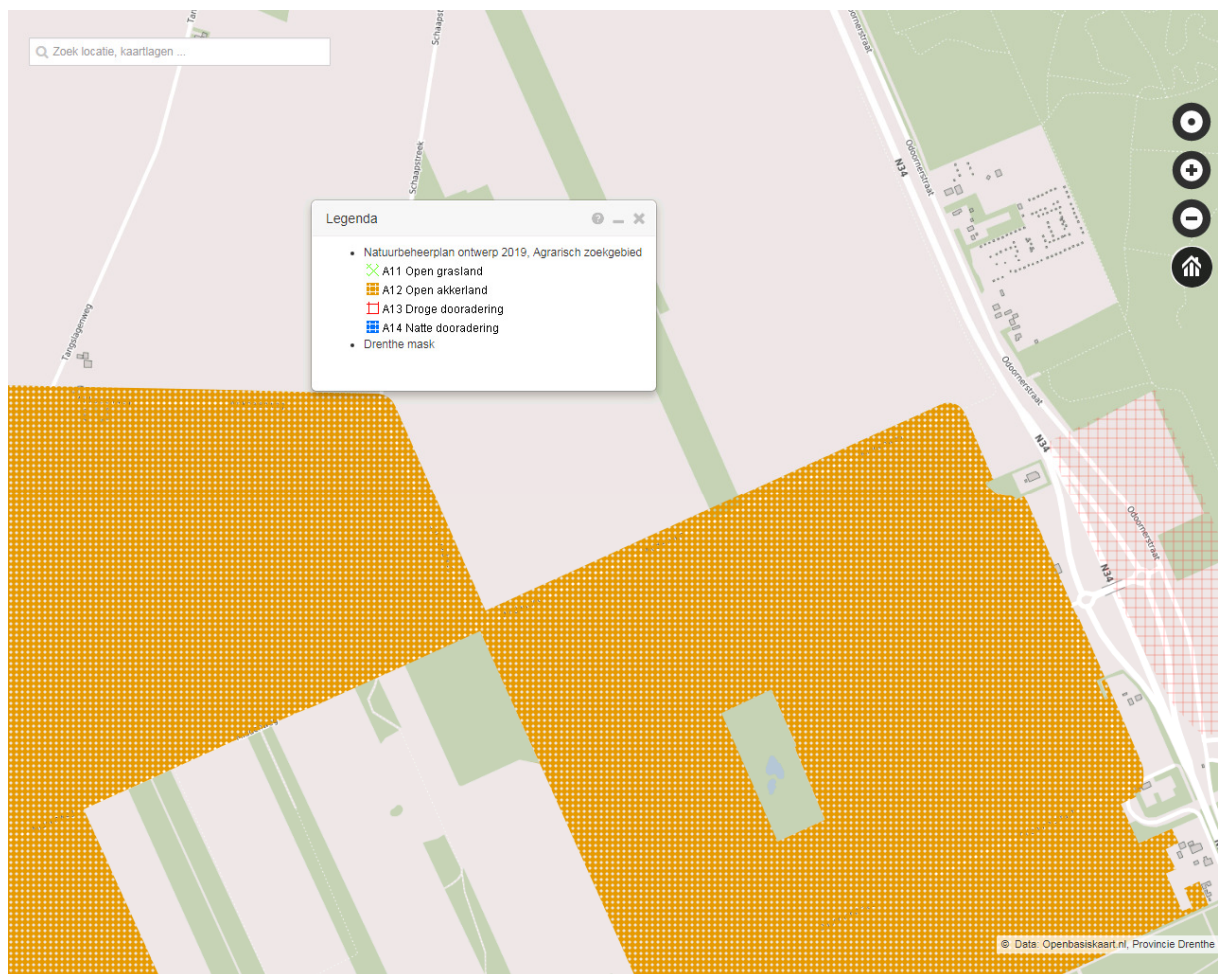
Op dit moment is er sprake van de inwaai van meststoffen in de berm vanuit het aangrenzende landbouwgebied. In dit kader is het wenselijk om een strook van minimaal 5 meter grenzend aan de bermen niet te bemesten en te bespuiten met bestrijdingsmiddelen.

Melkveehouder Van Kessel heeft zijn gronden aan de noordzijde van de Middenweg liggen. Hij was aanwezig tijdens de natuurwerkplaats. Daarbij heeft hij aangegeven in principe open te staan voor het niet bemesten en bespuiten van de strook grenzend aan de berm. Wel leidt dit tot opbrengstderving. In principe zou er daarom een financiële vergoeding tegenover moeten staan.

Hoe de agrarisch ondernemer aan de zuidzijde van de Middenweg hier tegenover staat is niet bekend. Hij was niet aanwezig bij de natuurwerkplaats.

Helaas is er op het moment geen geschikte mogelijkheid om een financiële vergoeding te verkrijgen voor het niet bemesten en bespuiten van een bufferstrook grenzend aan de berm. In het ontwerp Natuurbeheerplan 2019 van de provincie zijn de gronden ten zuiden van de Middenweg aangeduid als 'open akkerland' (zie kaart 2). Een strook ten noorden van de Middenweg valt ook nog binnen deze aanduiding. Het agrarisch natuurbeheer dient hier gericht te zijn op open akkerland voor broedende en/of overwinterende akkervogels. Voor de gronden aan de zuidzijde van de Middenweg is het wellicht nog een optie om hier een onbemeste akkerrand van minimaal 9 meter aan te leggen, maar voor het weiland aan de noordzijde van de Middenweg niet.

Kaart 2 Natuurbeheerplan ontwerp 2019, Agrarisch zoekgebied

4.4 Verdere verspreiding Knollathyrus in de gemeente

Omdat de Knollathyrus op de Hondsrug nog slechts op twee locaties voorkomt, is het wenselijk om de Knollathyrus op andere geschikte locaties te (her)introduceren. Dit zou kunnen met behulp van zaden die in het kweekprogramma van Science4Nature zijn geproduceerd. Tijdens de natuurwerkplaats zijn drie geschikte introductieplaatsen benoemd:

- **Kattenveen**
Ten zuidwesten van de groeiplaats van de Knollathyrus langs de Middenweg ligt het natuurgebied Kattenveen (zie kaart 1). Dit gebied met bosstroken, heide en grasland is deels bij Staatsbosbeheer en deels bij particulieren in eigendom. Vanwege de ligging in de nabijheid van de groeiplaats langs de Middenweg kan introductie van de Knollathyrus in dit gebied bijdragen aan de versterking van de populatie langs de Middenweg.
- **Talud N34**
In 2017 is bij de afslag Exloo van de N34 een ongelijkvloerse kruising gerealiseerd. Hierbij zijn nieuwe taluds aangelegd. Deze taluds zijn kansrijk om de Knollathyrus op te introduceren.
- **Valtherbos**
Valtherspaan, een natuurlijker gedeelte van het Valtherbos, ligt op een uitloper van keileem. Hier zijn bijzondere plantensoorten te verwachten zoals Zevenster, Bosanemoon en Lelietje van Dalen. Waarschijnlijk heeft de Knollathyrus hier vroeger ook in de bosrand gestaan.

4.5 Communicatie

Op dit moment zijn omwonenden, grondgebruikers en ook de gemeente zelf onvoldoende bekend met het voorkomen van de Knollathyrus en de zeldzaamheid van deze plantensoort. Het gevolg is dat de Knollathyrus onbewust wordt afgemaaid, wanneer die in bloei staat. Om meer bewustwording over de zeldzaamheid van de Knollathyrus te realiseren is communicatie naar de verschillende doelgroepen wenselijk.

Tijdens de natuurwerkplaats is kort over de benodigde communicatie gesproken. Er zijn twee belangrijke doelgroepen benoemd:

1. Bewoners en grondgebruikers uit Ees en Eesergroen
2. Bestuurders (m.n. de raad) en ambtenaren van de gemeente

In de communicatie wordt ervoor gekozen om niet specifiek te gaan communiceren over de Knollathyrus maar om te kiezen voor een soortoverstijgende boodschap. De centrale boodschap zou kunnen zijn: "De berm zoemt". Dit leidt tot meer bloemen en is goed voor insecten. De Knollathyrus vormt het vlaggenschip van de bloeiende berm in Borger-Odoorn. Met de communicatie kunnen we meeliften op de communicatie van het samenwerkingsprogramma Heel Drenthe Zoemt.

Als communicatiemiddel wordt in ieder geval gedacht aan een excursie. IVN Borger-Odoorn is graag bereid een excursie te organiseren.

5. Vervolg

Tijdens de natuurwerkplaats is een heleboel besproken, maar een aantal punten verdient nog nadere uitwerking. Een werkgroep bestaande uit de gemeente, Landschapsbeheer Drenthe, Staatsbosbeheer, provincie, IVN Borger-Odoorn en de Natuur en Milieufederatie Drenthe gaat hier verder uitvoering aan geven.

Wegwerkzaamheden Middenweg

Vlak na de natuurwerkplaats is de gemeente gestart met het herstraten van de Middenweg. De adviezen die tijdens de natuurwerkplaats voor het veiligstellen van de groeiplaats van de Knollathyrus zijn geformuleerd, zijn daarbij al intern binnen de gemeente aan de verantwoordelijk medewerker meegegeven.

Bermbeheer Middenweg

Het is van belang dat de gemeente de aanbevelingen voor het beheer van de bermen langs de Middenweg vertaalt in een concreet beheerplan.

Bufferstroken

In overleg met melkveehouder Van Kessel en eventueel de agrarische ondernemer aan de zuidzijde van de Middenweg, dient te worden bekeken op welke wijze de inrichting van bufferzones langs de Middenweg gerealiseerd kunnen worden.

Herstelplan Kattenveen

Het natuurgebied Kattenveen biedt potentie voor de introductie van de Knollathyrus. Er dient nog wel te worden uitgezocht waar in dit gebied lemig zand voorkomt. Het is gewenst een plan te maken gericht op herstel van het habitat van de Knollathyrus en andere soorten uit het heischrale milieu, zoals Valkruid en Gevlekte orchis. Dit herstelplan zou kunnen aanhaken bij een dergelijk plan voor het Knoflookpad in de gemeente Borger-Odoorn. Eventueel kunnen hierin ook de potentieel geschikte andere locaties (N34 en Valtherbos) worden meegenomen.

Communicatie

In een communicatieplan dienen de communicatieboodschap, -middelen en planning verder te worden uitgewerkt.

Bronnen

S.H. Luijten en J.B.G. Oostermeijer (2018) Herstel van de Knollathyrus in Drenthe: Veiligstellen van de soort en kennisvergroting (stap 1). Rapport S4N2018.02, Stichting Science4Nature i.o.v. Provincie Drenthe, Amsterdam

Foto's

Hans Dekker, Judith van den Berg

Heel Drenthe Zoemt is een samenwerking van Natuur en Milieufederatie Drenthe, Landschapsbeheer Drenthe, Staatsbosbeheer, provincie Drenthe, De Vlinderstichting, Vlinderwerkgroep Drenthe, Steenuilenwerkgroep Drenthe, FLORON, Agrarische Natuur Drenthe, Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten, IVN en KNNV Assen, IVN Emmen, Nederlandse Bijenhoudersvereniging en Duurzaam Bovensmilde.

Wij worden gesteund door

provincie Drenthe

Bijlage 1 Deelnemers natuurwerkplaats

Gerard Oostermeijer	Universiteit van Amsterdam, Science4Nature
Sheila Luijten	Science4Nature
Willem van Ark	Staatsbosbeheer
Bert Versluys	Staatsbosbeheer
Eddy Weeda	Ecoloog
Jos Vink	IVN Borger-Odoorn
Lidy Kuiper	IVN Borger-Odoorn
Jan Griffioen	inwoner Eesergroen
Peter van Kessel	melkveehouder Eesergroen
Bert Dijkstra	Landschapsbeheer Drenthe
Bart Kuiper	Landschapsbeheer Drenthe
Hans Dekker	provincie Drenthe
Petra Hurkmans	gemeente Borger-Odoorn
Jantinus Bloeming	gemeente Borger-Odoorn
Harjan Heikens	gemeente Borger-Odoorn
Geert Groenhof	gemeente Borger-Odoorn
Judith van den Berg	Natuur en Milieufederatie Drenthe
Emile Suringar	Natuur en Milieufederatie Drenthe